

СТЕПЛАГ ҚҰРЫЛУ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЗАРДАБЫ

Кидралиева А.Б., п.ғ.м.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.

КСРО-дағы социализм құрылысы ішкі және сыртқы жағдайдан туындайтын бірқатар себептерге байланысты қалыптасып келе жатқан тоталитарлық жүйе шеңберінде жүзеге аспай қалуы мүмкін емес еді. Бұл, өз кезегінде, жұмыс күші негізінен ауыр физикалық жұмыстарға және әдетте, климаты қатал аймақтарға пайдаланылған тұтқындардың мәжбүрлі еңбекті пайдалануын талап етті.

1929 жылы ОГПУ бастамасымен шаралар әзірленді, оның ішінде «қолданыстағы тұтқындау орындары жүйесінен концлагерлер жүйесіне» көшу қарастырылды. 1919 жылы 27 маусымда Бүкілодақтық коммунистік партия Орталық Комитетінің Саяси бюросы «Қылмыстық тұтқындардың еңбегін пайдалану туралы» қаулыны бекітті. Осы қаулыға сәйкес ОГПУ концлагерлері оларда үш және одан да көп жыл мерзімге сотталғандар жазасын өтеуімен еңбекпен түзеу лагерлері болып аталды. Құжатта «бас бостандығынан айырылғандардың еңбегін пайдалану арқылы табиғи ресурстарды» игеру жоспарланған аудандарда бұрыннан бар лагерлерді кеңейту және жаңа лагерлер ұйымдастыру туралы бұйрық берілді.

1934 жылы 10 шілдеде КСРО Ішкі істер халық комиссариаты (НКВД) құрылуымен ОГПУ таратылды. НКВД-ның әртүрлі бөлімдерінің ішінде лагерлер мен колониялар бас басқармасы ГУЛАГ маңызды орын алады. Лагерлердің саны тез өсті. Осылайша, 1932 жылы республикада 11 ГУЛАГ еңбекпен түзеу лагері болды. 1940 жылдың басында ГУЛАГ 53 лагерь мен НКВД-ның құрылыс лагерлері деп аталатын 425 түзеу колониясын басқарды. Лагерь контингентінің саны да өсті: егер 1930 жылы 179 мың тұтқын болса, 1940 жылдың басында 1 миллион 668 мың 200 адам болды.

ГУЛАГ-тың ең үлкен құрылымы 1930 жылы құрылған және он жылдан кейін ең үлкен және әйгілі ГУЛАГ лагерлерінің біріне айналған КарЛАГ болды. 1939 жылы НКВД-ның 42 лагерінің ішінде КарЛАГ тұтқындар саны бойынша тоғызыншы орынды иеленді - 35 мың 72 адам немесе барлық кеңестік тұтқындардың шамамен 3%.

1944 жылдың ортасына қарай ГУЛАГ жүйесіне 56 еңбекпен түзеу лагері, 910 жеке лагерь бөлімшелері және 424 түзеу еңбек колониялары кірді. Соғыс жылдарында 40 еңбекпен түзету лагері қайтадан құрылды.

ГУЛАГ тұтқындарының күштері елдің әскери-өнеркәсіптік кәсіпорындарын салып, оларға қызмет көрсетті. Мәселен, тек КСРО тау-кен металлургия өнеркәсібінің кәсіпорындарында 171 мың тұтқын жұмыс істеді. Түсті металлургия халық комиссариатының Жезқазған (Қарсақбай) мыс балқыту комбинатында мыс балқытуда үш мың адам жұмыс істеді. Тұтқындардың едәуір бөлігі Шығыс Қоңыратта молибден шикізатын және Жезді кеніштерінде марганец өндірумен айналысты.

1948 жылы қаңтарда КСРО Мемлекеттік қауіпсіздік министрлігі мен Ішкі істер министрлері В.Абакумов пен С.Круглов И.В.Сталинның нұсқауы бойынша жоба дайындады, оған троцкийшіл, меньшевиктік, социалистік-революциялық, анархист, ұлтшыл, ақ эмигрант және басқа да антисоветтік ұйымдар тыңшылық, терроризм және диверсия үшін сотталған. 1948 жылы ақпанда КСРО Ішкі істер министрлігінің «Ерекше қауіпті мемлекеттік қылмыскерлерді ұстау үшін қатаң режимдегі ішкі істер министрлігінің лагерлерін ұйымдастыру туралы» бұйрығы шықты.

Осы бұйрыққа сәйкес 1948 - 1952 жылдары әрқайсысының жеке нөмірі болған, бірақ қастандық себептермен кодтық атауы бар 12 арнайы лагерь құрылды: «Тау-кен лагерьі», «Емен лагерьі», «Жағалау лагерьі», «Құмды лагерь», «Шалғынды лагерь», «Алыстағы лагерь» т.б [1, 22 б.].

СтепЛАГ лагерінің құрылу тарихына келетін болсақ, көп жылдар бойы мыс Магниткасы болып саналатын Жезқазған өңіріне бүкіл елден «Бүкілодақтық құрылыс алаңына еліміздің түкпір-түкпірінен мыңдаған еріктілер, негізінен жастар келді» деген ресми тарих мәлімдейді. Расымен де, тарихи архивтік құжаттар, Жезқазғанның құрылысы, Колыма, Магадан және Норильскідегі концлагерлерден бастау алды деп көрсетеді.

1936 жылы 26 наурызда Одақтық ауыр өнеркәсіп Халық комиссары Г.К.Орджоникидзе Үлкен Жезқазған құрылысын салуға қол қойған еді. Осы құжат бойынша теміржол, ЖЭО, кен байыту фабрикасы, мыс зауытын салу және жазық далада жаңа қалу құру көзделген еді. Бұл мақсаттар үшін 500 млн.рубль бөлінген болатын.

Алайда, ол өзінің Жезқазған бойынша жалпы бағдарламасын соңына дейін жеткізе алмады. 1936 жылы ол өз-өзіне қол жұмсады. Г.К.Орджоникидzenің өлімінен кейін Одақтық ауыр өнеркәсіп Халық комиссары болып Л.Каганович басқарды. Ол Жезқазғандағы ауыр жағдайды ескере отырып Жезқазғанда дербес еңбекпен түзеу лагерін құру туралы Берияға дереу жүгінді.

Л.Кагановичтің бұл ұсынысынан кейін Құрылыс халық комиссариаты Жезқазғандағы барлық өнеркәсіптік құрылысты ГУЛАГ КСРО НКВД-сына берді

1940 жылы Кеңгір өзенінің жағасында, бұрынғы пионер лагерінің орнында Ұлы Отан соғысынан кейін СтепЛАГ деп аталып, арнайы қоныстанушылар мен еңбек армиясының немістерін есептемегенде 25 мыңға дейін тұтқын болған Жезқазғандағы үлкен еңбекпен түзеу лагері мен НКВД комбинаты құрылды. Мұнда лагерь басқармасы орналасқан алғашқы лагерь бөлімі құрылды [2, 142 б.].

Кейін 1948 жылдың қыркүйегінде жойылған Жезқазғандық №39 әскери тұтқын лагерінің негізінде Қарсақбайдан Балқашқа дейін созылып жатқан ҚарЛАГ аумағының бір бөлігін алып жатқан «Степной лагерь» деп аталатын №4 арнайы лагерь құрылған еді. Оның орналасқан жері: Қазақ КСР, Рудник ауылы, Қарағанды темір жолының Новорудная стансасы, одан әрі Кеңгір ауылы, Үлкен Жезқазған жұмысшы ауылы, Жезқазған қаласы (1954 жылдан).

1948 жылы 21 мамырда Жезқазған лагерь округінің №2 лагерь бөлімі барлық қызметтік үй-жайларымен Қарағанды еңбекпен түзеу лагерінен Степной лагеріне ауыстырылды. 1948 жылы 29 шілдеде Жеке лагерь пункті № 1, 5 (Кеңгір кенті), №2 (Байқоңыр кенті), №3 (Жезді кенті), №4 (Жезқазған кенті), Қарағанды еңбекпен түзеу лагерінің 2-ші Долинск «Жұмабек» бөлімінің ауылшаруашылық учаскесі СтепЛАГ құрамына енгізілді [1, 25 б.].

Егер КарЛАГ патшалық Ресейдің қағидасы бойынша еңбекпен түзеу колониясы ретінде құрылған болса, ал СтепЛАГ, неміс концлагерлерінің қағидасы бойынша құрылған болатын. Егер КарЛАГ негізінде ауыл шаруашылығымен айналысқан болса, ал СтепЛАГ-нің тұтқындары өнеркәсіптік кәсіпорындарда жұмыс істеді. Лагерьдің бұрынғы тұтқыны Рашат Ахметов былай деп айтады: «Біз фашист концлагерінде тұрғандай болдық. Бұл жерде әр тұтқынға арнайы шифр-нөмірлер берген. Бізді фамилия бойынша ешқашан шақырмаған, тек шифр-нөмір арқылы ғана. Әр бригадада 15-20 адамнан болған. Тұтқындар бригадирлерді жек көрген, оларды «сексоттар» деп атаған, кейде «Бригадирлер сексоттар-тұтқындардың басты жаулары!» деген плакаттар шығып отырған [3, 164 б.].

1950 жылдардың басына қарай КСРО ІІМ СтепЛАГ құрылымына 9 лагерь бөлімі кірді. 1950 жылы 17 қарашада СтепЛАГ-нің Екібастұз лагерь бөлімі Құмды лагеріне, Спасск лагерь бөлімі мен лагерь учаскесі (Жұмабек кенті) Луговой лагерінің құрамына ауыстырылды. 1950 жылы 7 қазанда Жезқазған мыс комбинатының Байқоңыр руднигінің шахталарында көмір өндірудің тоқтатылуына байланысты СтепЛАГ-нің №7 лагерь бөлімі таратылды. 1954 жылдың ортасына қарай СтепЛАГ-де 6 лагерь бөлімі қалды: 1-ші лагерь бөлімі Жезқазған (Рудник) кентінде, 2-ші лагерь бөлімі Перевалка кентінде, 3-ші лагерь бөлімі Кеңгір кентінде, 4-ші лагерь бөлімі Жезді кентінде, 5-ші лагерь бөлімі Теректі ауылында және 6-шы лагерь бөлімі Шығыс Қоңырат кентінде болды.

СтепЛАГ тұтқындары Кеңгір кентінде (болашақ Жезқазған қаласы) Кеңгір су қоймасы мен ГЭС, жылу электр станциясы, байыту фабрикасы және әлеуметтік-мәдени нысандардың құрылысына, Крестовский және Теректі ауылдарының құрылысына қатысты, Жезқазған (Рудник) кентіне жақын орналасқан шахталар мен карьерлерде, Жезді және Шығыс Қоңырат ауылдарында кен өндіруде, оның ішінде Байқоңыр кенішінің (Байқоңыр ауылы) көмір шахталарында, сондай-ақ Екібастұз қ. көмір кеніші, «Алтайсвинецшахтстрой», Қарсақбай мыс зауытына техникалық қызмет көрсетуді жүзеге асырды, «Казмедстрой», «Прибалхашстрой» тресттерінің өнеркәсіптік және тұрғын үй нысандарының, «Сибспецстрой», «Главсибсредазстрой» нысандарының құрылысында жұмыс істеді. Сонымен қатар, тұтқындар ауылдағы тас карьерлерінде жұмыс істеген. Жезқазған кеніші, Крестовский, Жезді, кірпіш зауыты (Жезді елді мекені) ағаш өңдеумен, ауылшаруашылық жұмыстарымен, ағаш ұстасы, тігіншілік, аяқ киім тігу және аяқ киім тігу шеберханаларында жұмыс істеді, халық тұтынатын тауарлар, керамика, жиһаз өндірумен айналысты.

СтепЛАГ-нің бастығы болып полковник Александр Александрович Чечев тағайындалды. Ол бұл қызметті 1948 жылдың 8 сәуірінен 1954 жылдың 7 сәуіріне дейін атқарды. Одан кейін 1954 жылдың 11 тамызына дейін бастық қызметін атқарды. 1954 жылдың 11 тамызынан 1956 жылдың 7 наурызына дейін лагерь бастығы болып подполковник В.С. Бурдюг басқарды. Бастықтың орынбасарларының қатарында майор Н.Н.Буркин де бар. Кейбір мәліметтерге сәйкес, Чечев мемлекеттік қауіпсіздік генерал-майоры шенінде Литвадағы антисоветтік қозғалысты басуды ұйымдастыруға белсене қатысқан, бірақ теріс қылықтары үшін полковник шенін азайтып, Жезқазғанға әскери қызметке Степлаг басқармасының бастығы болып ауыстырылған.

СтепЛАГ-нің арнайы бөлімінің (бастығы – полковник Савченко) мәліметтері бойынша 1954 жылы 10 маусымда тұтқындардың құрамы қандай болғанын көруге болады.

Лагерьде барлығы 20698 тұтқын ұсталды. Оның ішінде ерлер – 16677, әйелдер – 4021.

Ұлт бойынша тұтқындар келесідегідей бөлінді:

1. Орыстар – 2661	18. Шешендер – 124
2. Украиндар – 9596	19. Ингуштар – 56
3. Беларусьтер – 878	20. Еврейлер – 174
4. Әзірбайжандар – 108	21. Молдовалар – 208
5. Грузиндер – 132	22. Финдер мен карелдер – 16
6. Армяндар – 154	23. Немістер – 359
7. Түркімендер – 76	24. Поляктар – 379
8. Өзбектер – 204	25. Румындар – 24
9. Тәжіктер – 54	26. Ирандықтар – 18
10. Қазақтар – 291	27. Ауғандар – 8
11. Қырғыздар – 50	28. Моңғолдар – 2
12. Литвалықтар – 2690	29. Қытайлықтар – 55
13. Латыштар – 1074	30. Жапондар – 30
14. Эстондықтар – 873	31. Корейлер – 52
15. Татарлар – 127	32. Гректер – 21
16. Башқұрттар – 9	33. Түріктер – 8
17. Удмурттар – 20	34. Басқалары – 167

Лагерьде барлығы 2186 сотталған. Оның ішінде ерлер – 2052, әйелдер – 134.

Сотталғандардың жалпы санының 7784-і 20 жылдан астам, 3044-і 15 жылдан 20 жылға дейін, 9441-і 10 жылдан 15 жылға дейін сотталған.

Қылмыстардың сипаты бойынша сотталғандар саны былайша бөлінді:

1. Отанға опасыздық – 14785.
2. Шпиондық – 1201.

3. Лаңкестер – 772.
 4. Троцкийшілер – 57.
 5. Қирау – 79.
 6. Контрреволюциялық диверсия – 57.
 7. Ауыстыру – 192.
 8. Кеңес үкіметіне қарсы қастандықтарға қатысу – 1140.
 9. Кеңес үкіметіне қарсы үгіт – 755.
 10. Көтеріліс және саяси бандитизм – 1421.
 11. КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының «Мемлекеттік және қоғамдық мүлікті ұрлағаны үшін қылмыстық жауаптылық туралы» 1947 жылғы 5 маусымдағы Жарлығының 1, 3, 5-баптарына сәйкес - 130.
 12. «Азаматтардың жеке меншігін қорғауды күшейту туралы» КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының 1947 жылғы 4 маусымдағы Жарлығының 1 және 3-баптарына сәйкес - 36.
 13. КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының «Зорлау үшін қылмыстық жауаптылық туралы» 1949 жылғы 4 қаңтардағы Жарлығы бойынша – 11.
 14. Спекуляция – 8.
 15. Бұзақылық – 24.
 16. Қызметтік және экономикалық қылмыстар – 19.
- Түстер үшін:
1. Ақ эмигранттар – 42.
 2. Шетелдік барлау органдарының агенттері – 1223.
 3. Бұрынғы помещиктер, өндірушілер, сатқындар және фашистік басқыншылардың сыбайластары – 3439.
 4. Шетелдік барлаудың троцкистік-бухариндік агенттері – 78.
 5. Буржуазияға қарсы ұлтшыл партиялардың, ұйымдардың және топтардың бұрынғы мүшелері – 11144.
 6. Шіркеушілер мен сектанттар – 377.
 7. Шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдар – 386.
 8. Әскери тұтқындар – 28.
 9. Кінәсіз тұтқындалғандар (интернированных) – 181 [1, 28 б.].

Лагерь бөлімшелерінің тізбе құрамын келесі кестеден көруге болады:

Лагерлік бөлімдер	Еңбекпен түзеу лагері			КТР			Барлығы
	Ер.	Әйел.	Барлығы	Ер.	Әйел.	Барлығы	
1	5101	-	5101	13	-	13	5114
2	2122	-	2122	1408	-	1408	3530
3	3180	2273	5453	10	134	144	5597
4	1034	-	1034	359	-	359	1393
5	935	-	935	245	-	245	1180
6	2253	1614	3867	17	-	17	3884
Барлығы	14625	3887	18512	2052	134	2186	20698

Кестеде ең көп тұтқындар 3-ші лагерь бөлімінде ұсталғаны көрсетілген. Сонымен қатар, мұнда ерлермен бірге әйелдер де ұсталды, олардың 134-і ауыр жұмыстарға сотталды. 3-ші лагерь бөлімінде небәрі 10 каторжанин-ер адам сотталған. Себебі, мыс кенін өндіру бойынша ең қиын жерасты жұмыстарына тартылған контингенті 2-лагерь бөлімінде сотталған ер азаматтардың басым көпшілігі – 1408 каторжанин-ер адам ұсталды. 3-ші лагерь бөлімінде ұсталған контингент құрылымы 3-ші лагерь бөлімі тұтқындарының көтеріліске шығуына себеп болған факторлардың бірі болды.

Жоғарыда келтірілген мәліметтерге сүйенсек, Ішкі істер министрлігінің «Степной» лагерінде 34-тен астам ұлт өкілдері ұсталған. Бір қызығы, 20698 адамның 9596-сы

украиндықтар, 2690-ы литвалықтар, олардың едәуір бөлігі «көтерілісші ұлтшылдық қозғалысқа» (Бендера, ОУН, «орман ағалары» т.б.) қатысқаны үшін сотталған. Украина мен Литвада Ұлы Отан соғысы жылдарында және соғыстан кейінгі жылдарда антисоветтік сипатқа ие болды. Тұтқындардың жартысынан көбі 15 жылдан 25 жылға дейін бас бостандығынан айырылды. 18180 адам мемлекетке опасыздық, тыңшылық, лаңкестік, бүлік және саяси бандитизм үшін сотталған. Тұтқындардың бұл топтары Степлаг лагері бөлімшелерінің контингентінің басым көпшілігін құрады [1, 29 б.].

Тұтқындар мыс өндіруде жұмыс істеген. Бұрғылау жұмысы құрғақ болды, бос таужыныстардың шаңы тез арада силикоз және туберкулез ауруларын тудырды. Патшалық Ресейде 1886 жылғы заң бойынша, тұтқындардың өз өтініштері бойынша да денсаулыққа зиян келтіретін жұмыстарға рұқсат етілмеді. Ал Кеңес өкіметі кезінде керсінше рұқсат етілген.

Тұтқындардың өмір сүру жағдайлары өте ауыр болды. Тұтқындарды ұстау жағдайлары туралы медициналық бөлім басшысы Драгун былай дейді: «Тұтқындардың тері және тері астындағы тіндер аурулары көп. Олар негізінен контингентке қажетті көңіл бөлінбеуімен түсіндіріледі. Бұл аурулармен көбінесе тас карьерлерінде жұмыс істеген 2-лагерь бөлімінің тұтқындары зардап шекті. Осы ауру бойынша лагерь 700 рубль шамасында шығын көтерді. Авитаминоз ауруға байланысты 1953 жылы лагерь еңбек шығындары бойынша күніне 700 мың адамнан айырылып отырды. Бұл аурудың пайда боуына нашар тамақтану жағдайы әсер берді. Көктем және жаз айларында контингенттерді сапасыз балықпен тамақтандырды. 1953 жылғы ет қоры көп болды, бірақ жазға қарай бұл ет қажетті тоназытқыш құрылғының жоқтығынан өзінің тағамдық және дәмдік қасиеттерін жоғалтты.

Тұтқындарда көптеген наразылықтар жиналды, өйткені олардың ГУЛАГ тартқан құқықтары да бұзылды: олар нашар тамақтанды және емделді, оларды үнемі мазақ етті (негізсіз қару қолдану, тұтқындарды ұрып-соғу және т.б.) [3, 164 б.].

Степлаг-нің өз әскері, прокуратурасы мен сотына дейін жеке болды. Сондықтан, көрген қорлықтары туралы ешкімге шағымдану мүмкін емес еді. Әйелдер жағы көрген зорлықтары мен әділетсіздіктерін паракшаларға, төсек жаймасының қиындыларына, барак қабырғаларына жазып, одан әрі жазаға ұшыраған кездері де болыпты. Осы жағдай ушыға келе лагерьдегі үлкен толқуға әкеліп соққан.

Сол кездегі Кеңгір қалашығына орналасқан Степлаг-нің үшінші бөлімшесіндегі саяси тұтқындардың бас көтеруімен 1954 жылы 16 мамырда басталған көтеріліс тура 40 күнге созылған. «Кеңгір көтерілісі» деген атпен тарихқа енген бұл оқиға кеңес лагерьлеріндегі ең ірі толқуға айналып, соңы айтарлықтай қайғылы жағдайлармен аяқталған еді [4].

Көтеріліске неміс тұтқынынан босатылып, кеңестік «тұтқынға» трансплантациясыз жіберілген Кеңес Армиясы әскери зиялы қауымының өкілдері басшылық етті.

Көтеріліс кезінде Жезқазғанға КСРО Мемлекеттік қауіпсіздік министрі Серов, Ішкі істер министрі Круглов, Бас прокурор Руденко, ГУЛАГ басшысы Долгих және т.б. болды. Көтеріліс әскери техника мен тұрақты әскерлердің күшімен басып жаншылды.

Көтеріліс басшыларын тұтқындады. Қайтыс болған және жараланғандардың саны көп болды. Куәгерлердің айтуы бойынша-600 адам, ал Кеңгірдің өндіріс-жоспарлы бөлімінің материалдары бойынша 700 адам болды деп есептейді.

Тұтқындардың Кеңгір көтерілісі барлық өмір сүрген лагерлердің тарихында үлкен маңызға ие болды. Кеңгір көтерілісінен кейін бүкіл ГУЛАГ жүйесінде ауыр еңбекпен түзеу лагерлері жойылды [3, 165].

КСРО-ның Ұлы Отан соғысынан кейінгі ауыр жағдайының қайта қалпына келуіне Степлаг тұтқындарының күші үлкен үлес қосты деп сеніммен айтуға болады. Балқаш, Қарағанды, Жезқазған тұтқындары шахта мен кен орындарында, траншеялар, шұңқырлар қазу, бөгеттер мен жолдар салу, кірпіш пен бетон тарту және төсеу сияқты ең ауыр физикалық еңбектерді бастан кешірді.

СтепЛАГ-гі әскери тұтқындарды ұстау жағдайы өте ауыр болды. Арнайы лагердің режимі еңбекпен түзеу лагерінің режимімен салыстырғанда өзгешелеу болды. Мұнда тәртіп қатаңрақ болды, көп нәрсе фашистік концлагерлерден алынды. Тұтқындардың ауыр жағдайлары СтепЛАГ-гі ең үлкен көтеріліске алып әкелді. Кеңгір көтерілісі – ГУЛАГ-ғы көтерілістің себептерін анықтау үшін арнайы үкіметтік комиссия құрылған тарихтағы ГУЛАГ-не қарсы шыққан жалғыз оқиға болып табылады. Көтерілісшілердің тағдырларын шешу КОКП ОК Саяси бюросы мен Қазақстан ОК деңгейінде қабылданған болатын.

Тұтқындардың Кеңгір көтерілісі барлық өмір сүрген лагерлердің тарихында үлкен маңызға ие болды. Кеңгір көтерілісінен кейін бүкіл ГУЛАГ жүйесінде ауыр еңбекпен түзеу лагерлері жойылды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Алланиязов Т.К. Карлаг: Кенгирское восстание. К истории восстания заключенных 3-го отделения Степного лагеря МВД СССР (16 мая-26 июня 1954 года).-Караганда: Болашак-Баспа, 2010.-305 с.

2 Шаймуханова С.Д. Политические репрессии в Казахстане (30-40-е начало 50-х гг..)-Караганда: Изд-во КарГТУ, 2000.-180 с.

3 Шаймуханов Д.А., Шаймуханов С.Д. «Карлаг»- Караганда: Полиграфия, 1997.-175 с.

4 Рахұлы А. Орталық Қазақстан газеті. Қарағанды, 27.05.2019 ж.

ДЕПОРТАЦИИ ИЛИ НАСИЛЬСТВЕННЫЕ ПЕРЕСЕЛЕНИЯ?

Жумашев Р.М., д.и.н., профессор

Мырзахметова А.Ж., к.и.н., ассистент профессора
Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова
Караганда, Казахстан

Массовые и систематические репрессии сталинского периода советской истории оставили глубочайший негативный след в исторической памяти народов бывшего СССР. В современном Казахстане, несмотря на принятые ранее решения властей бывшего Советского Союза (Указ Президента СССР М.С. Горбачева, август 1990 г.) и Заключение Комиссии «Верховного Совета Республики Казахстан», Закон (1993 г.) о реабилитации жертв политических репрессий, спустя более 30 лет после распада СССР и краха коммунистической идеологии процесс трансформации советского типа исторической памяти нашел выражение в Указе Президента РК К.Токаева (ноябрь 2020 г.) «О полной реабилитации жертв массовых политических репрессий в Казахстане в 1920-1950-е годы». Деятельность созданной Государственной комиссии по реабилитации жертв массовых репрессий нацелила исследователей не только на формирование полного списка жертв массовых политических репрессий, но и поставила вопрос разработки многих вопросов методологии исследования, определения новых категорий репрессированных граждан, уточнения и конкретизации категориального аппарата при изучении истории сталинских насильственных переселений целых народов с мест их постоянного проживания в Казахстан и другие регионы страны с суровыми климатическими условиями.

Репрессивная политика и практика вытекали из самой сути тоталитарного государства. Репрессии – лат. repressio – подавление, угнетение и российские, а также и советские словари Ожегова, Ефремовой, Ушакова, Большая Советская Энциклопедия определяют репрессии как подавление, карательную меру, применяемую государственными органами. Главная цель репрессий – сохранить существующий строй.

Карательные репрессивные меры применялись советским государством системно в отношении не только противников проводимой политики, но и целых народов. Об этом